

Bábel után

■ *Umberto Eco: A tökéletes nyelv keresése. Ford.: Gál Judit és Kelemen János. Atlantisz, 1998. 361 oldal, 2995 Ft*

Behúztam magam a csőbe. Umberto Eco új könyvéről alighanem csak szakkritikát vagy lelkesedő ajánlást érdemes írni. Az előbbi nem az ÉS-be való, persze nem is vagyok szakértő, még csak jártasnak sem mondhatom magam a tökéletes nyelvek történetében; és sajnos a lelkesedésem is leapadt. Pedig azt gondoltam, végre valami szolid és korszerűtlen dolog, mikor elvállaltam, hogy az *Európa születése* sorozatban megjelent kötetről írok. Egy könyv, amelynek semmi köze a ma divatos témákhoz, nem traktál benünket a posztmodernnel, dekonstrukciós irodalomelmélettel, ismeretelméleti relativizmussal, feminizmussal és fraktálokkal. Egy évezredes utópia történetének foglalata: egy kis kabala, egy kis mágia, egy kis szemiotika, egy kis nyelvfilozófia, egyiptomi hierogláfiai, bolondos tervezetek, előfutárok, különcök, kuriózumok. Egyszóval valami kellemes, mégis épületes olvasnivaló. Antikváriusi történetírás, ahogy Nietzsche nevezte a történelemhez való viszonyulásnak azt a módját, amikor „a kicsinyes, a korlátozott, a rozoga és elavult saját méltóságra és sérthetetlenségre tesz szert azért, hogy az antikvárius hajlamú ember megőrző és tisztelő lelke átköltözzék ezekbe a holmikba”.

Várakozásaimat némiképp igazolni látszott az is, hogy könyvének bevezetésben Eco történetesen szót ejt az antikváriumokról is. Elmeséli, hogy a képzeletbeli, mesterséges és okkult nyelvekről szóló régi könyvek iránti gyűjtőszennvedélye akkor vette kezdetét, amikor egy londoni antikváriumban véletlenül ráakadt John Wilkins XVII. századi munkájára, melynek egyébként könyvében külön fejezetet szentel. A gyűjtő leplezetlen büszkeségével említi, hogy

munkája során bőven merített saját könyvtárából, mi több, az antikváriumok katalógusaiban sikerült azonosítania számos, a korábbi bibliográfiákból hiányzó művet is, végül pedig köszönetet mond „legalább két földrész azon antikváriusainak”, akik valamilyen ritka szövegre hívták fel figyelmét.

Mélyreható elméleti bizonygatások helyett félig feledett történeti epizódok csillámló tablóját ígérte tehát ez a könyv. Rádásul, mint ismeretes, a pepecselő, bogarászó hajlamhoz Ecóban kellő nagyvonalúság, tudós elmélyülés, és írói ambíció társul. Első regényében, *A rózsza* nevében, a detektívtörténetek hatásmechanizmusait felhasználva olvasók millióit kötötte le a középkori szerzetesrendekről, eretnekmozgalmakról és a kolostorok világáról tartott kiselőadásaival. A *Foucault-ing*ájában pedig hasonló mó-

don, igaz, véleményem szerint kisebb sikerrel a templomos rend, a rózsakeresztesek és másféle okkult praktikák gubanc ténetével szórakoztatta őket.

Az utóbbi mű olvasói egyé számos ismerős névvel, témával olykor visszaköszönő mondat is találkozhatnak Eco új könyvében. Például a regényben fontos szereplő Abulafia névre keresztült mítógép névadójának, a kabalkus nyelvmsztika egyik legnyilvánvalóbb alakjának tevékenységéről itt teszem olvashatunk.

Eco könyve nem csupán felfüggetlen érdeklődésének és gyűjtőszennvedélyének katalógusa, hanem szélesebb olvasóközönségnek tudós összefoglalás is. Egyfelől követi „a tökéletes nyelv keresését” szeszélyes kanyaru kapcsolódásait, másfelől rejtjezi, rekeszekbe kényszeríti a tárgyat. S bár erre az elegy tottam, a könyv olvasásakor inkább az volt az érzésem, hogy szálakkal összefércelt és tönkélődülő; mégis összefüggés nagyjából kronologikus történet szeretne kreálni, s mint látni kényszeresen gyömmöszölni

Banga Ferenc: Er

don, igaz, véleményem szerint jóval kisebb sikerrel a templomos lovagrend, a rózsakeresztesek és mindenféle okkult praktikák gubancos történetével szórakoztatta őket.

Az utóbbi mű olvasói egyébként számos ismerős névvel, témával, sőt olykor visszaköszönő mondatokkal is találkozhatnak Eco új könyvében. Például a regényben fontos szerepet játszó Abulafia névre keresztelt számítógép névadójának, a kabbalisztikus nyelvmisztika egyik legnagyobb alakjának tevékenységéről itt részletesen olvashatunk.

Eco könyve nem csupán folytatólagos érdeklődésének és gyűjtőszendélyének katalógusa, hanem a szélesebb olvasóközönségnek szánt tudós összefoglalás is. Egyfelől kedvetelve követi „a tökéletes nyelv keresésének” szeszélyes kanyarulatait és kapcsolódásait, másfelől rendszerez, rekeszekbe kényszeríti és uralja tárgyát. S bár erre az elegyre számítottam, a könyv olvasásakor egyre inkább az volt az érzésem, hogy laza szálakkal összefércelt és többször nekilóduló, mégis összefüggő és nagyjából kronologikus történetet szeretne kreálni, s mintha kicsit kényszeresen gyömöszölné szerteá-

gazó és öntörvényű anyagát a tökéletes nyelv keresésének kategóriájába. Lehet persze, hogy csak a tökéletes nyelv fogalma zavart, mely sokszor az egyetemes nyelv kifejezéssel váltakozik, olykor egyetlen mondaton belül is. Az ádami nyelv egyszerre volt tökéletes és egyetemes. Tökéletes, amennyiben a világot teremtő isteni szó visszhangzott benne, vagyis szükségszerű, nem pedig konvencionális kapcsolat fűzte a dolgokhoz. És egyetemes mint az emberi kommunikáció eszköze, hiszen minden ember ezt beszélte. A Bábel után összezavaródó ősnelv helyreállítási kísérleteiben azonban a tökéletességre és az egyetemességre való törekvés minduntalan összekeveredik, tárgyalásuk során legalábbis Eco e két kategória alkalmazása között csúszkál. (Azt végképp nem értem – persze csak afféle laikus, olvasói értetlenkedéssel –, hogy Dante traktátusát *A nép nyelvén való ékesszólásról* mennyiben lehet tökéletes nyelv tervezetnek tekinteni.)

De ez a bizonytalanság talán természetes is, hiszen a kötetben számba vett történeti, nyelvi jelenségek sem mutatnak egységes képet. Sokszor nem is a tökéletesség, hanem a nyelv

fogalma tűnik némiképp problematikusnak. Számos eszméletörténeti képződménynél ugyanis mintha nem is közhasználatú értelemben vett nyelvekről lenne szó, hanem a nyelv faggatásának eszközeire szolgáló eljárásokról és praktikákról, melyek segítségével korábban nem sejtett összefüggések és jelentések teremthetők. Ilyenek például Abulafia permutációs eljárásai, Lullus kombinatorikája, a szignatúrák Paracelsus-féle tana, vagy a titkosírások megfejtésére szolgáló poligráfia. Csak a tizenhetedik századra tisztul-ki többé-kevésbé a vizsgálódás terepe. Ekkor jelennek meg azok a fogalmi osztályozásra és szisztematikus jelhasználatra épülő filozófiai, analitikus vagy mesterséges nyelvtervezetek, melyeket szűkebb értelemben is tökéletes nyelveknek nevezhetünk. Alkotóik ugyanis szigorú megfelelést igyekeznek teremteni a jelölt dolgok és az őket jelölő betűk rendje között, olyan megfelelést, mely egyszerre teszi a nyelvüket tökéletessé és egyetemessé.

Forgathatom így, forgathatom úgy, igazából nem tudom megmondani, miért maradt bennem hiányérzet Eco könyvének elolvasása után, miért nem tudom igazi lelkesedéssel ajánlani az érdeklődőknek, a kötetben sorjázó érdekességek ellenére. Talán épp anyagának bősége okozza, hogy az eszméletörténeti mozzanatok és irányok belevesznek a kissé gépiesnek ható lajstromozásba, az előadás-mód tankönyvi szürkéségébe.

Egy dolog azonban biztos, nem árt megtanulnunk latinul, angolul, franciául, katalánul és még néhány nyelven, mielőtt a könyv magyar változatát kézbe vesszük. Vagyis minél kevesebb szükségünk van a tökéletes nyelvekre, annál többet fogunk róluk megtudni Eco munkájából. A kötet fordítói ugyanis nem csak azon 100-200 mű címének magyar megfelelőjét felejtették el megadni, melyekre Eco utal, de a könyvekből vett számos, olykor többsoros, szövegközi idézetet is csupán latin, angol, francia vagy katalán nyelven olvashatjuk.

Banga Ferenc: Erőmerő

Beel Anis